

מטעמי תורת זילים

פרשת עקב – ירידת השפע בברכת המזון

התורה מצוה את עם ישראל "וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (דברים ח, ט). ומכאן למדו רבותינו שאמירת 'ברכת המזון' אחרי אכילת לחם היא מצוה מהתורה (גמ' ברכות דף כ"א ע"א, זוהר פרשת עקב דף רע"ד ע"א ד"ה 'ברכת המזון' רעיא מהימנא). וזהו המקום היחיד בכל התורה שציוה הקב"ה שנברך לשמו (ורבינו בחיי דברים ח, ט).

ויש להתבונן, מהי מעלתה וחשיבותה הגדולה של אמירת 'ברכת המזון' אחרי אכילת לחם, שעם ישראל הצטוו עליה ציווי מיוחד?

ארבע הברכות של 'ברכת המזון' מושכות שפע מהעולמות העליונים

כאשר מברכים את ברכת המזון בשמחה, ברצון הלב (זוהר חדש' ספר רות דף ק"ז ע"ב ד"ה ומאן דמברך ברכת המזון) ובכוונה, משתלשל שפע מהעולמות העליונים אל עם ישראל (ובן יהודיע' למחבר היבן איש חי' על גמ' ברכות דף מח ע"ב ד"ה משה תיקן, 'בן איש חי' שנה א' פרשת חקת אות ט), וברכת השפע הזאת מוסיפה כוח בפמליא של מעלה, ובאותה העת מוסיפה ברכה במעשי ידיו של האדם למטה (זוהר חדש' ספר רות דף ק"ה ע"א ד"ה ואמר רבין יודאי) וניתן אז למשוך ולקבל את הברכה ממי שהברכות בידו, ולהשפיע על המברך עצמו ועל כל העולם כולו (ישער התפילה' למחבר 'באר מים חיים' שער שמיני פרק ה) לכן יש נוהגים שהמברך לובש עליו את הלבוש העליון בשעת ברכת המזון (השליה הקדושה' בחלק שער האותיות אות ק' ד"ה וראיתי ממדקקים) שזה רומז לשפע המושפע על העולם הזה (יאגרא דכלה' לר' צבי אלימלך מדינוב פרשת בראשית ד"ה ויאמר). וכך היה בזמן בית המקדש שהכהנים אכלו מ'לחם הפנים' ביום שבת קודש והיו מברכים לאחריה 'ברכת המזון' שבכוחה התברכו להם ששת ימי המעשה (מאמר חיקור דין' להרמ"ע מפאנו חלק א פרק כא).

ארבע הברכות של ברכת המזון נתקנו במשך הדורות. משה רבינו תיקן את הברכה הראשונה 'ברכת הזן' בשעה שירד להם מן במדבר (גמ' ברכות דף מח ע"ב, זוהר פרשת עקב דף רע"ד ע"א ד"ה ודרשו חכמים), לכן יש נוהגים שאינם מתחילים לברך ברכת המזון בלחש עד שתכלה ברכת הזן מפי המברך, היות שעד כאן היא ברכת המזון שתקן משה רבינו עליו השלום (מאה שערים' המיוחס לרקנאטי שער שלשה עשר דף י"ד ע"א ד"ה על דרך האמת). להושע תיקן את הברכה השניה 'ברכת הארץ' בשעה שהכניס את ישראל לארץ, דוד ושלמה תיקנו את הברכה השלישית 'ברכת בונה ירושלים' (גמ' ברכות דף מח ע"ב, זוהר פרשת עקב דף רע"ד ע"א ד"ה ודרשו), וחכמי יבנה תיקנו את הברכה הרביעית 'ברכת הטוב והמטיב' כנגד הרוגי ביתר על שלא הסריחו ועל שניתנו לקבורה (גמ' ברכות דף מח ע"ב). ובזמן משה רבינו היה כוח גדול, ועל כן היה די ב'ברכת הזן' שהוא תיקן ושברכו ישראל בימיו, על מנת להוריד את השפע מהעולם העליון בלי שום עיכוב, עד לעולם הגשמי (דבר בעתו' לר' ששון בן מרדכי חלק יום שבת קודש' עמי ר"ב).

יהושע ראה שיש בימיו עיכוב להורדת השפע, וצריך ברכה נוספת על מנת להורידו ולכן תיקן גם את 'ברכת הארץ' (דבר בעתו' לר' ששון בן מרדכי שידוד מחכמי בבל חלק יום שבת קודש' עמי ר"ב - ר"ג) וקרא לארץ בשם 'ארץ חמדה טובה ורחבה' לפי שמה רבו חמד לראותה וכן האבות חמדו להיכנס בה ולהיקבר בה (מקור חכמה' למהרי"ל פרחוביצ'ר בחלק אורח חיים סימן קפ"ז סעיף א). דוד ושלמה ראו לפי אנשי דורם שצריך עוד ברכה שלישית על מנת שיגיע השפע לעולם השפל, ולכן תקנו את 'ברכת בונה ירושלים'. ובימי רבן גמליאל ובית דינו שהיו מחכמי יבנה נתמעטו הדורות עוד יותר, והם ראו שצריך עוד ברכה רביעית על מנת להוריד את השפע מלמעלה עד לעולם השפל הגשמי, ולכן תקנו ברכה רביעית את 'ברכת הטוב והמטיב' (דבר בעתו' חלק יום שבת קודש' עמי ר"ב - ר"ג). ונמצא כי על ידי כל אחת מארבע הברכות שנתקנו מורידים שפע מעולם לעולם, וכל אחד נוטל חלק הראוי לו, עד שמורידים את השפע בברכה הרביעית לעולם הגשמי (דבר בעתו' חלק יום שבת קודש' עמי ר"ב).

כל ארבע הברכות של ברכת המזון מכוונות אחת לאחת כנגד ארבע אותיות שם יהו"ה הגדול שהוא מקור הברכות וממנו מקבלים שפע וברכה (מאה שערים' שער שלשה עשר דף י"ג ע"ב ד"ה על דרך האמת). אמנם עיקר ברכת המזון הם דווקא שלושת הברכות הראשונות (יאוצר החיים' לאדמו"ר מקומרנא בספר דברים פרק ח, י מצוה תלא) שחיוב אמירתם מהתורה (עפ"י 'מקור חכמה' למהרי"ל פרחוביצ'ר סימן קפ"ז סעיף א). כך 'ברכת הזן' – יש בכוחה להשפיע רחמים וטוב על כל העולם כפי שנאמר בה "הֲזֵן אוֹתָנוּ וְאֶת הָעוֹלָם כְּלוּ בְטוֹבוֹ". 'ברכת הארץ' – יש בכוחה להשפיע רחמים על כל ארץ ישראל כפי שנאמר בה "אַרְצָה חֲמֵדָה טוֹבָה וְרַחֲבָה". 'ברכת בונה ירושלים' – יש בכוחה להשפיע רחמים על ישראל על ירושלים ועל מלכות בית דוד שנאמר בה "יִרְחַם ה' אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ" וכן נאמר בה "וּמְלֻכּוֹת בַּיִת דָּוִד מְשִׁיחָךָ תִּתְחַזְּקֶנָּה לְמַקּוֹמָהּ בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ" (יאוצר החיים' לאדמו"ר מקומרנא בספר דברים פרק ח, י מצוה תלא).

ברכת המזון משרה את הברכה על שולחן כאשר הוא לא ריק מלחם

הברכה לא שורה על דבר 'ריק', אלא צריכה לחול על דבר קיים שממנו היא מתרבה (זוהר פרשת יתרו דף פח ע"א ד"ה ובגניי כד). וכך זה מאז בריאת העולם שברכת ה' לא באה 'יש מאין' אלא דווקא כשיש שורש לדבר אז חלה עליו הברכה ומוסיפה בו. כך היה עם אליהו הנביא והאלמנה הצִרְפִּית שהיתה רעבה ללחם, שאליהו ברך את כד הקמח שהיה בו כף קמח וכן את צפחת השמן שהיה בו מעט שמן, ועל ידי כך שרתה בהם הברכה והם לא חסרו שנאמר "כִּד הִקְמַח לֹא קָלְתָּה וְצִפְחַת הַשָּׁמֶן לֹא חָסַר כִּדְבָר ה' אֲשֶׁר דָּבַר בְּיָד אֱלֹהֶיךָ" (מלכים א' יז, טז) (עפ"י הרמב"ן שמות כה פסוק כד, ועפ"י 'מערכת אלוקות' פרק עשירי).

וכן היה עם אשת עובדיה הנביא, שבעלה לווה כסף להחיות את הנביאים שהחביא במערה, והמלווה רצה לגבות את חובו אחרי פטירת עובדיה. אך היות שלא היה לאשתו לשלם הוא רצה לקחת בתמורה את שני בניה לעבדים (עפ"י רש"י מלכים ב' ד, א). וכאשר שמע אלישע הנביא את הדבר, הוא ביקש לדעת אם יש לה דבר מה בבית שיכול לחול עליו הברכה. אז אשת עובדיה אמרה שיש לה "אַסוֹף שָׁמֶן" (מלכים ב' ד, א).

ב'ד, ב) שהוא כלי עם מעט שמן כדי לסוֹף על הגוף (ראה רש"י במלכים ב' ד, ב). ועל הכלי הזה חלה אז הברכה, ואשת עובדיה מילאה כלים רבים על ידו שנאמר "ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך ויצקת על כל הכלים האלה והפלא תסיעי: ותלך מאתו ותסגר הדלת בעדך ובעד בניהם הם מגשים אליה והיא מוצקת" (מלכים ב' ד, ח). כמות השמן שיצקה הספיק לה להחזיר את כל החוב, ואף נותר לה כדי להחיות אותה ואת בניה (עפ"י הרמב"ן שמות כה פסוק כד, ועפ"י מערכת אלוקות' פרק עשירי) (להרחבה בענין 'אסוך השמן' ראה מאמרנו לפרשת צו – 'שמן משחת קודש').

ודבר זה היה גם בענין 'שולחן לחם הפנים' שבבית המקדש, שהוא היה המקור הברכה והשוֹבֵע לכול ישראל. לכן היה שוהה עליו 'לחם הפנים' במשך כל השבוע משבת לשבת – על מנת שיישרה על ידו ברכה לכל ישראל (זוהר פרשת תרומה דף קנד ע"ב ד"ה ידאי לא אשכח' עד ד"ה ילחם דא מוונא), עפ"י הרמב"ן שמות כה פסוק כד, ועפ"י מערכת אלוקות' פרק עשירי). ומטעם זה הכהנים היו אוכלים מלחם הפנים רק שיעור כזית אחד וכבר היו שבעים ואף היו מהם שהיו מותרים (ראה גמ' יומא דף לט ע"א) (עפ"י הרמב"ן שמות כה פסוק כד, ועפ"י מערכת אלוקות' פרק עשירי) (להרחבה על ענין 'שולחן לחם הפנים' ראה מאמרנו לפרשת תרומה – 'השולחן במקדש ולחם הפנים').

משום כך צריך להשאיר על השולחן מעט משיירי האוכל בסיום האכילה, ו"אין להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. וכל מי שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם" (שו"ע או"ח סימן קפ סעיף א – ב). וצריך להשאיר בשעת ברכת המזון יין. וכן להניח לחם (זוהר פרשת ויחי דף רמ ע"א ד"ה תא חזי מאן דמברך) אחד שלם או יותר (זוהר פרשת יתרו דף פז ע"ב ד"ה זכאה) שהונח לפני הסעודה ולא בסיומה (יאור החמה' על זוהר יתרו פז ע"ב בשם ר' אברהם גלאנטי, 'בן איש חי' שנה א' פרשת שלח לך ג) ושנשאר עד ברכת המזון. ולפחות להשאיר משיירי הלחם שאכל (זוהר פרשת יתרו דף פז ע"ב ד"ה זכאה). כי צריך בשעת הברכה שלא יישאר השולחן בלי שיעור של כזית פת לפחות, כי אין הברכה שורה אלא על 'יש'. ולכן גם טוב לכסות את הפת במפה ורמוז לדבר "יצו ה' אתך את הברכה באסוף" (דברים כח, ח) שהברכה שורה בדבר הסמוי מן העין (מאה שערים' על טעמי המצוות שער שלשה עשר דף יד ע"א ד"ה ועל דרך האמת).

וכל זאת לפי שברכת המזון משפיעה ברכה לאדם דווקא אם נשארו שיירי פת על שולחנו, שעליהם תוכל לחול הברכה. וזה גם נרמז בציווי ה' "לא תשא את שם ה' אלקיך לשווא" (שמות כ, ז) כלומר שאסור לברך ברכת המזון על שולחן שהוא ריק הנקרא "לשווא", לפי שאין הברכה שורה על שולחן כזה (זוהר פרשת יתרו דף פז ע"ב ד"ה לא תשא את שם. וראה זוהר פרשת תרומה קנד ע"ב סוף ד"ה שלחן). וכך היה נוהג האר"י ז"ל להשאיר על גבי השולחן במהלך השבת מעט טיפות יין בכוס מסעודת ליל שבת, וכן היה משאיר בשולחן תחת המפה קצת פתיים ופירורים של פת גם לאחר סיום הארוחה – כדי להשאיר את הברכה על גבי השולחן במהלך השבת, כמו שהיה בסוד "אסוף שמן" (מלכים ב' ד, ב) של אלישע (ישער הכוונות' להאר"י ז"ל דרושי קידוש ליל שבת דרוש א' ענין השולחן ד"ה עוד מצאתי כתוב).

מ"ם אחרונים' הם החלק של הסטרא אחרא מתוך שולחנו של האדם

הסטרא אחרא נמצאת בשעת ברכת המזון (מקדש מלך' על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב) מכוח אכילת דברים גשמיים בסעודה. דבר זה דומה לכך שמלאך המות שולט בגופו הגשמי של האדם לאחר מותו, משום שגופו הגשמי של האדם נוצר מכוח הסטרא אחרא (יאור החמה' על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב בשם מהר"ח) כאשר נהפך עורו של האדם לאחר החטא מ"כתנות אור" (ראה 'בראשית רבה' פרשה כ, יב, וכן 'לקוט שמעוני' בראשית תחילת רמז לד שכך היה כתוב אצל ר' מאיר 'וינעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות צב ונלבשם' (בראשית ג, טא) ל"כתנות עור" – שהוא היה מעורו של הנחש שנברא מהעפר וזה מה שנאמר 'וינעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור ונלבשם' (בראשית ג, טא) (ראה 'תיקוני זוהר' דף י סוף ע"ב) (יאור החמה' על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב בשם מהר"ח).

עיקר מגמתה של הסטרא אחרא בשעת ברכת המזון הוא ליהנות מהשפע המושפע אז, לפי שברכה זו היא על כללות כל המזון וחיות העולמות בשונה מברכות פרטיות כמו 'בורא פרי העץ' או 'בורא פרי האדמה'. ולכן הקליפה מתעוררת ליהנות משם (מקדש מלך' על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב). ומטעם זה מקדימים לתת לה לפני ברכת המזון את חלקה על ידי 'מ"ם אחרונים' שיורדים עם זוהמת הידיים (זוהר פרשת תרומה דף קנד ע"ב ד"ה לבתר דאכלי בר נש), כאשר שופכים את המים עד הפרק השני של האצבעות (שו"ע חלק אורח חיים סימן קפא, ד) או עד הפרק השלישי כולל הפרק עצמו (בן איש חי' שנה א' פרשת שלח לך אות יב עפ"י דברי הרש"ש), בעוד מפרידים ארבע אצבעות לבד והאגודל לבד (ישער המצוות' להאר"י ז"ל פרשת עקב ד"ה ענין מ"ם אחרונים). וממעטים במים האלו כי הם חלק הסטרא אחרא (בן איש חי' שנה א' פרשת שלח לך אות ח).

ובזה הסטרא אחרא מקבלת שארית מהשפע (מקדש מלך' על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב) כאשר היא יונקת על ידי כך ומקבלת חיות בצמצום על מנת שלא תתגבר חס ושלום (לקוטי הלכות' אורח חיים ב' ברכת המזון ומ"ם אחרונים הלכה א) ויש לה במים האלו הנאה יותר מכל מימות שבעולם (גוליא רזיא' דף יא ע"א טור א). ועל ידם הסטרא אחרא לא שורה על האדם כי היא כבר קיבלה במתנה את חלקה (ישער המצוות' להאר"י ז"ל פרשת עקב ד"ה ענין מ"ם אחרונים), ואז פורשת מהאדם מידת הדין ולא מקטרגת עליו. ומשום כך עשיית 'מ"ם אחרונים' הם חובה באמת (ראה גמ' עירובין דף יז ע"ב, וכן ראה זוהר פרשת תרומה דף קנד ע"ב ד"ה לבתר דאכלי. וכך נפסק בשו"ע או"ח סימן קפא, א) כי חובה עלינו לתת להם את חלקם שהוא זוהמת הידיים (תולעת יעקב' פרק יסוד ברכת הנהנין ד"ה ואחר שגמר אכילתו). ולכן ישפיל ידיו למטה שייצאו המים האלו (ירקנאטי' פרשת עקב ד"ה העשירית ליטול ידיו, 'בן איש חי' שנה א' פרשת שלח לך אות ו).

לא מברכים על מ"ם אחרונים לפי שהם חלקו של הס"מ (זוהר פרשת תרומה דף קנד ע"ב ד"ה לבתר דאכלי בר נש, 'מצודת דוד' לרדב"ז מצוה פה ד"ה עשרה, 'תולעת יעקב' פרק יסוד ברכת הנהנין' סוף ד"ה ואחר שגמר אכילתו), ואם יברכו עליהם הרי שבוזה ישפיעו עליו שפע (יאור החמה' זוהר תרומה קנד ע"ב בשם הרמ"ק). ונוטלים מים אחרונים דווקא לתוך כלי ולא על גבי הארץ, כי צריך לתת לסטרא אחרא את חלקו בדרך של כבוד ומתוך זה המזיקים שלו לא עושים שום רעה לאדם (ירקנאטי' פרשת עקב ד"ה העשירית ליטול ידיו אחר האכילה, 'קב הישר' סוף פרק יג). וכן נוטלים לתוך כלי ולא על הארץ משום 'הרוח הרעה' השורה על אותם המים (גמ' חולין דף קה ע"ב, 'טעמי המצוות' לרדב"ז מצוה פה ד"ה עשרה). ואחר כך שופכים את המים הללו במקום שבו לא פוסעים בני אדם, כי מים אלו מסוכנים מחמת טומאתם שהיא גדולה אף יותר מדם נידה (ביאור החייטי' על 'מערכת אלוקות' פרק חמישי ד"ה אמנם הראשונים). ואם לא עושים 'מ"ם אחרונים' יש סכנה לכך שישמאו עיני השכל והנפש של האדם (פלא יועץ' ערך נטילת ידים ד"ה נטילת ידים היא מצוה דרבנן).

כאשר אדם אוכל את מאכלו בטהרה על שולחנו הרי הוא מכין בזה 'סעודה' למלכו של עולם באמירת 'ברכת המזון', לכן ישראל הצטוו לתת 'מ"ם אחרונים' קודם הברכה, כי הוא החלק הניתן למקטרג. ודומה למלך המצוה את בעל הבית שמארחו בביתו לתת תחילה מזון לכלבו שעוזר לו במלחמותיו. מטעם זה נאמר על מים אלו 'מ"ם אחרונים חובה' כי הם הולכים למקום 'חובה'. וצריך להזהר

שלא יִשְׁכְּחוּ על גבי קרקע כי הוא סכנה לעובר עליהם (ימאה שערים' על טעמי המצוות המיוחס לרקנאטי בשער שלשה עשר דף יג ע"א ד"ה טעם מצוה זו על פי הפשט). ובשעת רחיצת מים אחרונים יש אומרים בלחש "זֶה חֶלֶק אָדָם וְזֶה חֶלֶק אֱלֹהִים" (איוב כ, כט) (מזמור לאספי' לר' ששון בן מרדכי דיני מים אחרונים דף צו ע"ב, 'בן איש חי' שנה א' פרשת שלח לך אות ט) שהוא ראשי תיבות "אחר", לפי שעל ידי המים נדחה "אָחֵר" שהוא הסטרא אחרא (בן איש חי' שנה א' פרשת שלח לך אות ט).

וצריך להסמיך את המים אחרונים לסעודה, כדי שמיד אחרי שמקבלת הסטרא אחרא את חלקה מתחיל האדם בברכת המזון ואומר "הב לן וּנְבָרֵיךָ" – ובוזה מסתלקת לה הסטרא אחרא (ניסוד יוסף' פרק פז, 'קב הישר' פרק פז ד"ה ועוד). והיה מעשה בזמן האר"י ז"ל באחד שכאב לו הכתף במשך יומיים, ואמר האר"י ז"ל כי הכאב בא לו לפי שהפסיק בין מים אחרונים לבין ברכת המזון בקריאת משנה, ובוזה עבר על דברי רבותינו כי "תכף לנטילת ידים ברכה" (ראה גמ' ברכות דף מב ע"א) כלומר תכף לנטילת מים אחרונים יש לברך ברכת המזון, ולכן נהפך לו אותיות 'תכף' באותיות 'כתף' וסבל מכאבים בכתף. ומכאן שאין להפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון בדברי תורה, למעט הפסוקים שנתקן לאומרים סמוך לברכת המזון כמו "לְמַנְצַח בְּגִינַת מְזֻמָּר שִׁיר וְכוּ" ו"אֲבָרְכָה אֶת ה' וְכוּ" (ישעיה המצוות' להאר"י ז"ל פרשת עקב ד"ה והנה אין להפסיק).

הזהירות במים אחרונים מקדשת את האדם (ישליה' הקדוש' מסכת יומא ד"ה 'מצאתי' בשם תלמידי האר"י ז"ל) ואם אדם זהיר בה היא סגולה לאריכות ימים (יסגולת ישראל' מערכת מ' אות כח מספר חרדים' בשם המרדכי) והמיקל בה חלילה להיפך (בית שמחה' לר' אברהם חמוי' בדיני מים אחרונים וכו' של ברכת המזון אות א בשם 'ספר חרדים'). מים אלו הם חלק הניתן לסמא"ל הנקרא טמא, ולכן רוח רעה שורה על גבי המים המזוהמים הללו (מהר"י סרוק בפירוש השיר שנתקן לסעודה שניה של שבת על התיבות 'ידי אחי' אגא לגבי' והובא בתוך קובץ 'חבל נביאים' למהר"י סרוק ומהר"ו ז"ל). וזה הטעם שיש למעט במים אחרונים כדי שלא יהיה הרבה יניקה לסטרא אחרא (שמתח הרגלי' הגדה של פסח דף מה ע"א ד"ה ברך זוהר לטול). ומכל מקום בלעדיהם יש לסטרא אחרא 'חלק' במאכל שנאכל בידיו של האדם (זוהר פרשת תרומה דף קסט ע"א ד"ה מאי טעמא) ואז 'החיצונים' נמשכים אחרי האדם ומקלקלים אותו (יאור החמה' על זוהר תרומה קנד ע"ב בשם הרמ"ק) והסטרא אחרא מקטרגת עליו (ראשית חכמה' שער הקדושה פרק טו ד"ה והנה בטעם הנאמר) ונוטרת איבה ורודפת אותו (צרוור המור' פרשת וישלח ד"ה וכן מים אחרונים) (ילקוט ראובני' פרשת ויקרא ד"ה באיוב).

על ידי עשיית 'זימון' מסתלק הסטרא אחרא משולחנו של האדם

הסטרא אחרא שקיבלה מעט מהשפע ב'מים אחרונים', אינה מסתפקת בזה לפי שהוא רק בצמצום המוכרח לקיומה והיא עדיין נמצאת 'רעבה'. לכן היא מצפה מתי תוכל להיאחז בשפע העיקרי חלילה וחס (מקדש מלך' לר' שלום בוזגלו על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב), וזרה על שולחנו של האדם (קב הישר' סוף פרק פז). משום כך אין להשאיר כלים ריקים על השולחן בזמן ברכת המזון (ניסוד יוסף' פרק נא והיא אזהרה מרשי"י) לפי שהסטרא אחרא דרכה להתפס בדבר שהוא ריק, וכאשר מסלקים את הכלי הריק (בן איש חי' שנה א' הקדמה לפרשת קרח) או שממלאים אותו (עפ"י יסוד יוסף' פרק נא והיא אזהרה מרשי"י) אין לסטרא אחרא אחיזה שם (בן איש חי' לר' יוסף חיים שנה א' הקדמה לפרשת קרח).

מטעם זה עושים 'זימון' לשכינה הקדושה שעומדת על שולחנו של האדם (ישעיה המצוות' להאר"י ז"ל פרשת עקב ד"ה ענין מים אחרונים) מכוח דברי התורה שנאמרו קודם על השולחן (ראה 'תולעת יעקב' פרק 'סוד ברכת הנהנין' ד"ה שנינו במסכת אבות), כפי שעשו המלאכים שבאו לבקר את אברהם אבינו (וגבול בנימין' על התורה לר' בנימין הכהן פרשת לוי' חלק ג' דרוש דף יע"ב טור א ד"ה ואחרי כל אלה הדברים). וההזמנה שעושים לשכינה היא באמירת "הב לן וּנְבָרֵיךָ לְמַלְכָּא עֲלֵיךָ קְדִישָׁא" (לפי נוסח הספרדים. וכל עדה לפי הנוסח שלה) שפירושו "בואו נברך למלך העליון הקדוש" – והרי בזה אומרים שמברכים דווקא אל ה' יתברך ולא אל הסטרא אחרא שגם נמצאת על השולחן (יאור החמה' על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב בשם מהר"ו ז"ל). וטוב לכוון אז לקרב אליו את קדושת שמו יתברך ולהבריא הסטרא אחרא (יאור צדיקים' למהר"מ פאפירש דף נו ע"ב סוף פרק יא) כי אז על ידי אמירת הזימון נתקנת השכינה, וכנגדה מסתלקת משם הסטרא אחרא (ישעיה המצוות' להאר"י ז"ל פרשת עקב ד"ה 'אין מים אחרונים', זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב ד"ה 'פתח ואמר אברהם' מהינקה) באמצעות כוח רוחני שיורד וכופה אותה (מקדש מלך' על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב).

ואם האדם חלילה לא מְזַמֵּן, אז צד הסטרא אחרא שמח כי הוא חושב שיש לו חלק בברכת המזון (זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב ד"ה 'פתח ואמר אברהם' מהינקה). לכן כאשר אין שלושה לזימון אז הסטרא אחרא מקטרג על האדם (עפ"י ישעיה המצוות' להאר"י ז"ל פרשת עקב ד"ה ענין מים אחרונים). ומטעם זה האר"י ז"ל תיקן שאם אדם סועד יחידי כך שאין שם מספר אנשים לאמירת הזימון, אז יגיד את כל מזמור "אֲבָרְכָה אֶת ה' בְּכָל עַת תְּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי" (תהלים לד, ב), שהוא שקול כנגד אמירת הזימון "הב לן וּנְבָרֵיךָ" וזה יסייע לסיילוק הסטרא אחרא (ישעיה המצוות' להאר"י ז"ל פרשת עקב ד"ה והנה אין להפסיק) שיהיה נכפה על ידו. והסטרא אחרא נקרא בפסוק "בְּכָל עַת" על שהוא מזומן תדיר בלי הזמנה ובדרך קרי, להבדיל מהשכינה הקדושה שיש לה עתים מיוחדים ובהזמנה (מקדש מלך' לר' שלום בוזגלו על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב).

מזמור "אֲבָרְכָה אֶת ה'" (תהלים לד, ב) נאמר על ידי דוד המלך בעת שברח אל אכיש מלך גת והשתנה טעמו והשתגע. וכך נאמר וַיִּשְׁעוּ דָּוִד אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּלִבּוֹ וַיֵּרָא מֵאֵד מִפְּנֵי אֲכִישׁ מֶלֶךְ גַּת : וַיִּשְׁנֶה אֶת טַעְמוֹ בְּעֵינָיִם וַיִּתְהַלֵּל בְּיָדָם וַיִּתְּנוּ עַל דַּלְתוֹת הַשָּׁעַר וַיִּזְרַד רִירוֹ אֶל זִקְנוֹ : וַיֹּאמֶר אֲכִישׁ אֶל עֶבְדָּיו הֲנֵה תִרְאוּ אִישׁ מִשְׁתַּגֵּעַ לְמָה תִּבְיֹאוּ אֹתוֹ אֲלֵי (שמואל א' כא, יג – טו). בעקבות מעשי השטות האלו גירש אכיש את דוד, ואז אמר דוד את המזמור הזה בעוד הוא מכנה את אכיש מלך גת בשם "אֲבָרְכָה אֶת ה'" שם בו היו נקראים כל מלכי הפלשתים (ראה רשי"י שמואל א' כא, א) כפי שנאמר "לְדָוִד בְּשִׁנּוֹתָו אֶת טַעְמוֹ לְפָנָי אֲבָרְכָה וַיִּנְרָשְׁהוּ וַיִּלְאֵךְ : אֲבָרְכָה אֶת ה' בְּכָל עַת תְּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי : בַּה' תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי לְשִׁמְעוּ עֲנִיּוֹם וְיִשְׁמְחוּ : גִּדְלוּ לַה' אֶתִּי וְיִרְמְמָה שְׁמוֹ וַיִּתְּרוּ" (תהלים לד, א – ב). ודוד המלך אמר את המזמור הזה דווקא בעת שהשתגע, לפי שכל 'השטות' ו'השגעון' באים מהסטרא אחרא (עפ"י יאור החמה' על זוהר פרשת בלק דף קפו ע"ב בשם מהר"ו ז"ל).

מעלת ברכת המזון ומעלת המברך אותה גדולה מאוד בעולמות העליונים

ארבע הברכות של ברכת המזון מכוונות כנגד ארבע שמות הקודש הראשיים אשר על ידם העולם מתנהג והם 'א-ל' 'אלקים' 'יהוה' 'אדני' (יסמיכת חכמים' לר' נפתלי כץ הקדמה בדף טו ע"ב ד"ה ועתה נבוא לבאר הסמיכות). ויש לנשמה היתירה שהאדם מקבל בשבת הנאה גדולה בסעודות השבת, לפי שהיא זוכה לכבוד את השכינה ולקיים מצווה חשובה של 'ברכת המזון' (מאמר חיקור דין' להרמ"ע מפאנו חלק א, פרק כא). וכמו שהאכילה

של שבת היא מעונגת יותר מבחול, כך גם תענוג הנשמה בברכת המזון בשבת היא נכבדת יותר מבחול (דבר בעתו לר' ששון מרדכי יום שבת קודש עמ' ריא). **ואותה 'הנשמה היתירה' מושכת אז שפע גדול בברכת המזון** (ביאור 'יואל משה' על 'מאמר חיקור דין' להרמ"ע מפאנו חלק א פרק כא). ובה גם מתברך העולם בששת ימי המעשה (מקדש מלך' על זוהר תרומה קסט ע"א ד"ה וכתב עוד).

כאשר באו המלאכים לביתו של אברהם אבינו לבשר על לידת יצחק הם אכלו אצלו אכילה ממש על מנת לברך 'ברכת המזון' שהיא מצוה מחודשת אצלם וחשובה מאוד (מאמר חיקור דין' להרמ"ע מפאנו חלק א פרק כא). והטעם לזה היות שיש ברקיע כת של מלאכים שכל אכילתם והנאתם היא ממה שעדת בני ישראל אוכלים ושותים בעולם הזה ומכבדים להקב"ה בברכת המזון על מחיתם וכלכלתם. ועל כן אמר להם אברהם אבינו **"וְאָקַחְהָ פֶתֶלְחָם וְסֻעָדוֹ לְבָכְם אַחַר תִּעְבְּרוּ כִי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל עֲבֹדְכֶם וַיֹּאמְרוּ כֹּן תִּעֲשֶׂה פְּאֶשֶׁר דִּבַּרְתָּ"** (בראשית יח, ה), כלומר שהוא אברהם ייקח ויאכל **"פת לחם" ועל ידי כן הם המלאכים 'יסעדו' ליבם, שהרי האכילה שהיא אוכל והברכה שמברך בברכת המזון זו היא 'אכילתם' בעליונים**. ועל כך ענו לו **"כֹּן תִּעֲשֶׂה פְּאֶשֶׁר דִּבַּרְתָּ"** שזו היא אכן הנאתנו (ובני יצחק' לר' יצחק חנו משאלוניקי פרשת וירא דף ד ע"א טור ב ד"ה וירא דאפשר). אך אברהם אבינו גם נתן להם שהם יברכו בברכת המזון ממש שהרי על מנת כן התכוונו לסעוד אצלו, וכך עשו אכלו וברכו: (עפ"י 'מאמר חיקור דין' להרמ"ע מפאנו חלק א פרק כא).

בכל שבת קודש ישראל מקבלים 'נשמה יתירה' אשר מסתלקת במוצאי השבת. ואז לפעמים היא עולה ומשתבחת בפני העליונים על שזכתה לברך בברכת המזון בעולם התחתון (שומר שבת' על הלכות שבת וביאורי דרושים לר' דוד לידא מחבר ספר 'עיר מקלט' סימן ב' ו' לקדש השבת בשלחן ערוך' סוף סעיף ב ד"ה יסדר שלחנו ויציע מטתו). **לכן בשל מעלתה של ברכת המזון, הוסיפו דווקא בה את נוסח ניחום אבלים הנאמר בבית האבל, וזה לשון הנוסח "נחם ה' אלוקיני את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים ואת האבלים המתאבלים באבל הזה, נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו נתחמנו, כן אנכי אנחמכם ובירושלים תנוחמו: ברוך אתה ה' מנחם ציון ובנין ירושלים", כי היות שבשעת אמירת ברכת המזון ברצון ושמחת הלב וכוונה רבה יש סילוק של הסטרא אחרא ואין שטן ואין פגע רע ואין שם קטרוג על כן זה המקום המתאים ביותר לבקש על נחמת האבלים** (מעבר יבוקי' בחלק 'שפת אמת' פרק לו).

ומהטעם הזה גם אין בכל הנוסח של ברכת המזון שום אות ה' (מגלה עמוקות' פרשת ויקרא אופן סז, 'חומת א"י' להחיד"א פרשת ויצא אות ב), כי האות ה' מורה על מידת הדין הקשה (מגלה עמוקות' פרשת ויקרא אופן סז), **וכשהיא חסרה זה מורה כי מידת ה'אף' אינו שולט בברכת המזון** (חומת א"י' להחיד"א פרשת ויצא אות ב) ולא עוד אלא שאין גם שום אנף, זעף, ישף, נגף וקצף בשעה שמברכים את ברכת המזון (מגלה עמוקות' פרשת ויקרא אופן סז). ועייניו שהוא הדין לגבי תפילות ישראל כפי שכתב גם 'כלבו' סימן קכב). **לכן יש משמייטים מנוסח 'ברכת המזון' את הסוף בבקשה "הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִרְפָּאֵנוּ רַפְּאֵה שְׁלֵמָה (רְפוּאָת הַנְּפֶשׁ וְרְפוּאָת הַגּוּף)", כפי שלא הופיע בנוסח המקורי של ברכת המזון.**

צריך לברך את ברכת המזון בשמחה רבה ובכוונה גדולה

ראוי לאדם להיות בשמחה רבה בזמן ברכת המזון, שכמה שהוא שמח ומברך בעין טובה – כך נותנים לו ברכות בשמחה ועין טובה, והוא משמח את השכינה הקדושה שברכת המזון חביבה לפניה (זוהר פרשת ויקהל דף ריח ע"א ד"ה מאן דמברך, 'שער המצוות' להארי"י ז"ל פרשת עקב ד"ה ברכת המזון כב). **ויש חובה לעשות כל מה שאפשר על מנת לברך ברכת המזון בשמחה בנחת ובקול רם, ולתת את הלב לדברים שמוציאים מהפה. ונכון לברך בעיניים סגורות או שיהיו העיניים למטה והלב למעלה** (פלא יועץ' בסוף פרק 'אכילה ושתיה') **בעוד הוא קורא מתוך הכתב שבסידור** (עפ"י 'מדרש תלפיות' ענף ברכת המזון ד"ה בשעת). **ויהיו ידיו זו על גבי זו, ימנית על השמאלית, כיושב לפני מלכו של עולם** (בין איש חי' שנה א' פרשת חקת אות ב בשם סידור הרש"י). **ויקפיד ליישב בדרך כבוד כמי שיושב לפני מלך הכבוד "זֶה הַשֵּׁלֶחַן אֲשֶׁר לְפָנָי ה'" (יחזקאל מא, כב) (פלא יועץ' ערך הכנה ד"ה ויש מן).**

ראוי ונכון שהאדם יכוון היטב בברכת המזון כי הוא מדבר לפני המלך ה' יתברך ברוך הוא (אור צדיקים' למהר"ם פאפירש דף נד ע"ב פרק יג ד"ה בהמ"ז מ"ע מן התורה). **ויש קבלה שכל הזהיר בברכת המזון, מזונותיו מצויים לו בכבוד כל ימי חייו** (ספר החינוך' מצוה תל ד"ה בשבת ויום טוב, פלא יועץ' אות א סוף ערך אכילה ושתיה ד"ה וצריך שיברך בשם 'ספר החינוך'). **לכן המדקדקים מברכים דווקא מתוך ספר ולא בעל פה** (באר היטב' או"ח סימן קפה אות א, 'ימלט נפשו לר' אברהם חמוי סימן כה אות ב) **ומברכים מלה במלה בנחת ובמתון, ומשמיעים קולם לפני ביתם ולא מברכים בלחש** (ראשית חכמה' שער הקדושה פרק טו ד"ה ובענין ברכת המזון, 'סדר היום' לר' משה בן מכיר בחלק 'זכר החורבן וחייבו הלמוד בשעת אכילה וסדר בהמ"ז' בסוף ד"ה וצריך לזכור). **וצריך האדם לחנך ולהרגיל גם את בניו ובנותיו לברך את ברכת המזון כתיקנה, מתוך שמחה ודקדוק, שישמיעו לאוזניהם ויקראו מתוך הסידור ועל ידי כן תתעורר להם הכוונה בעת הברכה** (עפ"י 'מדרש תלפיות' ענף ברכת המזון ד"ה בשעת).

הסטרא אחרא ממתניה ליד שולחנו של האדם אחרי שקיבלה 'מים אחרונים' והיא מקטרגת על האדם אם הוא לא מברך ברכת המזון בכוונה גמורה (שער המצוות' להארי"י ז"ל פרשת עקב ד"ה ענין מים אחרונים). והיה מעשה באדם אחד שמת ואחרי שנים עשר חודש בא בחלום לאחד מקרוביו ששאלו מה טיבו בעולם הבא. והשיבו שבכל יום היו דנים אותו על שלא היה מדקדק לברך ברכת המזון בכוונה הלב, והיו אומרים לו שלהנאת עצמו היה מתכוון באכילה (משנת חכמים' לר' משה חגיגי על קניני תורה דף נח ע"א סימן רמז ד"ה ולפיכך צריך לעשות). **ואם אדם זוכה לברך ברכת המזון כראוי בשמחה וברצון הלב, אז כשיפטר מהעולם יהיה לו מקום מוכן בהיכלות הקדושים שבעולמות העליונים** (זוהר פרשת ויקהל דף ריח ע"ב ד"ה מהכא אוליפא). **וכן המברך בכוונה גדולה, יזכה לעתיד לבוא לשמוע ברכת המזון מפי דוד המלך עליו השלום, בסעודה שעתידי הקב"ה לעשות לצדיקים** (ראה גמי פסחים דף קיט ע"ב) (ייסוד יוסף' פרק פז, 'קב הישר' סוף פרק פז) במהרה בימינו, אמן.

<p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p> <p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p>	<p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p> <p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p>	<p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p> <p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p>	<p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p> <p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p>
<p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p> <p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p>	<p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p> <p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p>	<p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p> <p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p>	<p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p> <p>העלון גם לרפואה בעלון של דוד בן פתח הי"ד שיה' יתברך ישלח לו רפואה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושם"ה</p>

